

Értékelési zavarok

Ungváry Krisztián szerint (*Egy nap, egy szó*, február 13.) Budapest megtisztítását a náci hadseregtől és magyarországi szövetségeseitől nem ünnepelhetjük felszabadulásként, mert akkor megsértenénk azokat, akiket „a kommunista diktatúra vagy a szovjet hadsereg tett tönkre”. Ha igaza van, akkor ugyanebből az okból annak sem örülhetünk, hogy Hitler elvesztette a második világháborút. Az antifasiszta koalíció győzelmének eredményeképpen még sokkal több ember vált a szovjet önkényuralom áldozatává, mint annak következtében, hogy a náci kivonultak Budapestről. Egész országokat habzsolta be a jó étvágú sztálini birodalom, a balti államokat például szőröstül-bőröstül, a csatlós országokat pedig úgy, hogy ketrecet barkácsolt köréjük.

Továbbmegyek: az erőszakkal kikényszerített, de vitathatatlanul üdvös történelmi fordulatok közül egyetlenegy sem ünnepelhetnénk, ha ezzel megsértenénk az ártatlan áldozatok emlékét. A kereszténység felvétele például, ami ezer évvel ezelőtt a biztos pusztulástól mentette meg a magyarságot, szintén rengeteg emberi áldozattal járt. Akik nem akarták feladni régi hitüket, meggyőződésüket, életformájukat, azokat könyörtelenül megvakították, fülükbe ólmot öntöttek, a földbe tiporták őket.

A történelem haladása sosem írható le olyan metaforákkal, amelyek azt sugallják, hogy a jók legyőzik a rosszakat. Az emberi történelem menete ártatlanok millióinak hulláit hagyja maga mögött, és ezt fejlődésnek, haladásnak nevezzük. Marx (hogy egy ismét időszerűvé váló szerző nevét említsem) a Tőke első kötetében kimutatta, hogy micsoda emberi áldozatok, mennyi szenvedés és halál árán fejlődött ki a modern civilizáció. Ennek mai fázisában még csak remélhetjük, hogy kikényszeríthető lesz egy olyan fordulat, amelynek eredményeképpen a világ erőforrásainak egységesítésével és a partikuláris korlátok megszüntetésével kecsesgető globalizációs folyamat nem pusztulást hoz majd a harmadik világi nyomoroncai számára, és nem csak a lakosság legfelső rétegeit boldogítja.

És most visszatérek Ungváry Krisztián tételéhez. Egy háború végkimenetele nem értékelhető pusztán az egyéni tragédiák alapján. Ez óhatatlanul a mennyiségi szemlélet malmára hajtja a vizet. Budapest ostromának folyamánaképpen, írja Ungváry, 38 ezer civil halt meg. A szovjet hadsereg erőszakos cselekedeteinek áldozatairól

(vagy az amerikaiakéról, angolokéról) nincsenek megbízható statisztikák. A náci birodalom áldozatainak számáról több adatunk van, mert a győztesek abban a helyzetben voltak, hogy dokumentálhatták a minden képzeletet felülmúló gaztetteket. Egyszerűen dobálózhatunk a számokkal, egymásra halmozhatjuk az egyéni tragédiákat vagy összehasonlíthatjuk a halálmódokat, és megállapíthatjuk, hogy a harcok áldozatait a véletlen válogatta ki, a gázt lövellő zuhanyok áldozatait a lakosság egy meghatározott csoportjának totális kifosztását szolgáló áltudományos pedantéria és hivatalnoki megbízhatóság. Ezek fontos adalékok; egyáltalán, minden kutatás fontos, amely a politikai döntések következtében bekövetkezett erőszakos cselekedetekkel foglalkozik. De mindezeknél a fontos részmegállapításoknál fontosabb, hogy elsősorban az emberiség fejlődésében elfoglalt helyük szerint vegyük szemügyre a történelmi eseményeket. Ha valamely történelmi esemény megítélésekor az egyéni tragédiákból indulunk ki, elemzésünkben értékelési zavarok jelentkeznek, mert az egyéni tragédiák kiemelik az eseményeket a történések folyamából.

A szovjet hadsereg nemcsak a náciakat verte ki Magyarországról, hanem csapásai nyomán megsemmisült „Hunnia úri trágadombja, / Ez a világnak nem közösse”, hogy Ady pontos kifejezésével éljek. Annnyira megsemmisült, hogy ma sem állítható vissza, a politikai életünkben jelen lévő horthysta nosztalgia és náci vonzalmak ellenére. A szovjetek által ránk kényszerített politikai, termelési és együttélési formák egyik napról a másikra, velük együtt tűntek el, de a trágadombot bevonulásuk előtt évtizedeken át nem sikerült eltakarítani. A szovjetek viszont eltakarították az egész limlomot. Ez szörnyen megkésett, de igazi felszabadulás volt. Jobb lett volna az országnak, ha az amerikaiak vagy az angolok verték volna ki innen a náciakat, de Hunnia úri trágadombját ők sem lapátolhatták volna el végérvényesebben. Ez volt Magyarországon a legelengedhetetlenebb és legégetőbb társadalmi fordulat a kereszténység felvétele óta. Jelentőségét fel sem foghatjuk, ha pusztán az áldozatok és a megmentettek sorsának összegezésével próbáljuk feltérképezni. Mint ahogy a náci világnézet és világrend is, a maga nyíltan vallott, példátlan – mert értéknek feltüntetett – antihumanizmusával minden képzeltet felülmúló károkat okozott volna az egész emberiségnek, ha a horogkeresztes hada-

kat nem verik ki Budapestről, Magyarországról, és mindenhol, ahol berendezkedtek.

Azért használom a „példátlan” jelzőt, hogy ezzel is megkülönböztessem a náci szörnyűséget a szovjet iszonyattól. A második világháborúban a Szovjetunió nem véletlenül volt a demokráciák szövetségese. A demokráciák vezetői rádőbentek arra, hogy a hitleri világuralom olyan veszélyt jelent, amely semmihez sem hasonlítható. Aki azzal dicsekszik, hogy megveti és gyűlöli a humanizmust, és ezekre az indulataira építené fel világbirodalmát, annak nincs hova hátrálnia, annak még módja, lehetősége, tere sincs a reformra. A második világháborúban tehát nem két embertelenség állt szemben egymással, még akkor sem, ha több fronton is két embertelen hatalom csapott össze. A Szovjetunió ugyanis vérző szövetségese volt annak a reménynek, hogy folytatódhat tovább az emberi történelem. Ezért tartom tévesnek Ungváry Krisztián koncepcióját. „A második világháború egyik szörnyűsége abban rejlik, hogy a totálissá vált harc szinte mindenkit megfosztott attól a lehetőségtől, hogy két diktatúra közül egyiknek se kelljen szolgálatot tennie” – írja. A két diktatúra azonosításával relativizálja azt a győzelmet is, amelyet Hitler birodalmának elpusztítása jelentett az egész emberiség számára. Ráadásul Hirosimára, Drezdára és Hamburgra nem a diktatúrák, hanem a demokráciák zúdítottak olyan szenvedést, amely az események sok mérvadó értékelője szerint elkerülhető lett volna. Ha ez igaz, akkor e háborús cselekedeteket bűnöknek kell minősítenünk. Ungváry mércéjével mérve tehát a demokráciák diadala sem tekinthető tiszta örömmel. Ha következetes volna, azt kellene mondania, hogy aki a náci kapitulációt felszabadulásnak tekinti, az megsérti Hirosimát, Hamburgot és Drezdát lakóit. De maradjunk csak a diktatúráknál. Ungváry szerint Budapest a szóban forgó februári napon „nem szabadult fel, legfeljebb megszabadult az egyik diktatúrától”. Ezzel szemben én azt gondolom, hogy a szovjet hadsereg felszabadította Magyarországot a náci terrortól, és megszabadította Hunnia úri trágadombjától. Bevonult, és – számomra rémtette ellenére is – felszabadított, aztán elfelejtett kivonulni, és megszálló hatalommá vált. Aki tud kettőig számolni, attól ez a logika nem lehet idegen.